

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲/۱۰/۱۷

نورمحمد غفوری

د واکمني ډلې بدلېدل د ستونزې حل نه دی

د افغانستان د سیاسي بحران، حکومتولۍ او بنسټیزو اصلاحاتو تحلیلي ارزونه

افغانستان د څو لسیزو جگړو، سیاسي بی ثباتۍ، د رژیمونو د پرله پسې بدلونونو او د دولتي بنسټونو د کمزورتیا له امله له ژورو سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو ستونزو سره مخ دی. د دې وضعیت د تحلیل پر مهال یوه اساسي تېروتنه دا ده چې د واکمني ډلې بدلېدل د ستونزو د حل او د ټولنې د بنسټیز بدلون معادل وگڼل شي. په حقیقت کې، د واک انتقال او د نظام اصلاح دوه جلا، خو له یو بل سره تړلي مفاهیم دي. واک ښایي له یوې ډلې څخه بلې ډلې ته ولېږدول شي، خو که د واک د کارولو طریقه، حقوقي او اداري جوړښتونه، د عدالت نظام، اقتصادي سیاستونه او د خلکو د سیاسي گډون شرایط بدل نه شي، د ټولنې اساسي ستونزې به تر ډېره پر خپل ځای پاتې وي.

د سیاسي بدلون د ارزونې لپاره یوازې دا پوښتنه کافي نه ده چې «څوک واکمن دی؟»؛ تر دې مهمه پوښتنه دا ده چې «واک څنګه کارول کېږي، د چا په ګټه کارول کېږي او د کومو اصولو له مخې محدودېږي؟» همدا توپیر د ظاهري سیاسي بدلون او بنسټیز تحول ترمنځ پوله ټاکي. کېدای شي د واکمنانو نومونه، سیاسي شعارونه او د واک د ترلاسه کولو لارې بدلې شي، خو که د حکومتولۍ بنسټیز منطق هماغه پخوانی وي، د بدلون پایلې به هم محدودې وي. له همدې امله، د سیاسي تحول د واقعي ماهیت د درک لپاره باید د واک د مالکیت تر څنګ د واک د استعمال څرنگوالی هم وڅېړل شي.

حکومتولۍ؛ د سیاسي بدلون اساسي معیار

په سیاسي علومو کې حکومتولۍ (Governance) یا **Regierungsführung** هغو اصولو، بهیرونو او میکانیزمونو ټولګه ده چې له مخې یې سیاسي او اداري واک کارول کېږي، عامه منابع تنظیمېږي، پرېکړې نیول کېږي او د ټولنې چارې اداره کېږي. ښه حکومتولۍ د قانون حاکمیت، حساب ورکونه، روڼتیا، د ادارو اغېزمنتیا، د خلکو گډون، د اساسي حقونو درناوی او د عامه ګټو په پام کې نیول په خپله لمنه کې رانغاړي.

د حکومتولۍ کیفیت په دې پورې نه دی تړلی چې واکمنه ډله کوم نوم، سیاسي هویت یا ایډیالوژي لري؛ بلکې مهمه دا ده چې ایا د واک کارول د قانون او عامه ګټو تابع دي، که د اشخاصو او ډلو د شخصي ارادې پر بنسټ ترسره کېږي. که دولتي پرېکړې د روښانه قانوني اصولو پر ځای د محدودې ډلې په خوښه وشي، د خلکو گډون محدود وي او د واکمنانو د کړنو د ارزونې اغېزمنې لارې موجودې نه وي، نو یوازې د واکمني ډلې بدلون د سالمې حکومتولۍ د رامنځته کېدو معنا نه لري.

له همدې امله، د سیاسي نظام د بریا معیار باید یوازې د واک ساتل، اداري کنټرول یا ظاهري ثبات نه وي؛ بلکې د خلکو د حقونو خونديتوب، د عامه خدماتو وړاندې کول، د عدالت تامین او د ټولنې د ژوندانه د شرایطو ښه کول هم باید د حکومتولۍ د ارزونې مهم معیارونه وي.

د پاڼو شمېره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته راټولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنې د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالېږلو مخکې په خبر و لولئ

سیاسي مشروعیت؛ له واقعي واک څخه تر منل شوي واک پورې

د سیاسي تحلیل یوه بله مهمه موضوع مشروعیت (Political Legitimacy) یا (Politische Legitimität) دی. د یوې ډلې له خوا د خاورې کنټرول او د دولتي ادارو اداره کول د واقعي واک د شتون نښې دي، خو دا وضعیت په خپله د سیاسي مشروعیت ټول اړخونه نه شي ثابتولای. سیاسي مشروعیت له دې پوښتنې سره تړاو لري چې واک د کومو اصولو له مخې ترلاسه شوی، څنگه کارول کېږي، د خلکو حقونه څومره رعایتېږي او د حکومت د پرېکړو د منلو لپاره کوم حقوقي، سیاسي او ټولنیز بنسټونه موجود دي.

مشروعیت یوازې یو مطلق یا یو اړخیز مفهوم هم نه دی؛ د خلکو منل، قانوني اعتبار، سیاسي ګډون او د حکومت د کړنو د منلو کچه بېلابېل، خو سره تړلي اړخونه دي. په همدې دلیل، د واک عملي کنټرول باید له قانوني اعتبار، عامه رضایت او د حکومت د کړنو له مشروع توجیه سره یو شان ونه ګڼل شي.

که یوه ډله د زور، پوځي برلاسي یا د سیاسي سیالانو د حذف له لارې واک ترلاسه کړي، خو د واک د مشروعیت، د خلکو د استازیتوب او د واکمنانو د حساب ورکونې لپاره روښانه او باوري میکانیزمونه ونه لري، د واک ترلاسه کول یې په خپله د یوه ټولشموله او ځوابوونکي سیاسي نظام د رامنځته کېدو معنا نه لري. په دې توګه، د واک انتقال یو واقعي سیاسي بدلون کېدای شي، خو د مشروعیت د پیاوړتیا لپاره تر هغه پراخ حقوقي او سیاسي تحول ته اړتیا شته.

نهادي جوړښتونه؛ د دوامدار بدلون بنسټ

د سیاسي نظام د اصلاح په بحث کې د سیاسي - اداري بنسټونو او قواعدو (Institutions) رول بنسټیز اهمیت لري. په دې لیکنه کې له سیاسي - اداري بنسټونو او قواعدو Institutionelle Strukturen څخه موخه هغه دولتي او سیاسي ادارې، قوانین، اصول او کړنلارې دي چې د واک د وېش، کارونې او کنټرول څرنگوالی ټاکي. سیاسي - اداري بنسټونه یوازې وزارتونه، دولتي دفترونه او رسمي سازمانونه نه دي؛ بلکې قوانین، مقررات، دودونه، د پرېکړو بهیرونه، قضایي میکانیزمونه او هغه رسمي او غیررسمي اصول هم رانغاړي چې د ټولنې سیاسي، اقتصادي او اداري اړیکې تنظیموي.

پیاوړي، خپلواک او عادلانه بنسټونه د دې لپاره مهم دي چې د دولت فعالیتونه د اشخاصو او ډلو له شخصي ارادې څخه تر یوه بریده مستقل شي او د واک د ناوړه استعمال مخه ونیول شي. په داسې نظام کې چې بنسټونه کمزوري وي، د واکمن شخص یا ډلې بدلون ډېر ځله د ادارو په چلند، د عدالت په تأمین او د عامه منابعو په وېش کې ژور بدلون نه رامنځته کوي؛ ځکه د ستونزې سرچینه یوازې په واکمنو اشخاصو کې نه، بلکې په هغو جوړښتونو او قواعدو کې هم وي چې د هغوی کړنې تنظیموي یا یې له محدودیتونو پرته پرېږدي.

د بېلګې په توګه، که د قضایي نظام خپلواکي تضمین نه وي، د عامه ادارو ګمارنې د وړتیا پر ځای د وفادارۍ له مخې ترسره کېږي او دولتي منابع د عامه ګټو پر ځای د محدودو سیاسي شبکو په خدمت کې کارول کېږي، د واکمنې ډلې بدلېدل په خپله دغه ستونزې نه حل کوي. د بنسټیز بدلون لپاره باید د قوانینو کیفیت، د ادارو خپلواکي، د مسلکي وړتیا اصل او د عامه منابعو د عادلانه مدیریت میکانیزمونه اصلاح شي.

حساب ورکونه او د واک محدودول

حساب ورکونه (Accountability) د سالمې حکومتولۍ له اساسي ارکانو څخه ده. د حساب ورکونې او مسئولیت منلو Rechenschaftspflicht und Verantwortlichkeit اصل څرګندوي چې واکمنان او دولتي ادارې باید د خپلو پرېکړو، سیاستونو او کړنو په اړه د قانون او خلکو پر وړاندې ځوابوونکي وي. حساب ورکونه هغه وخت عملي بڼه خپلوي چې د واکمنانو د کړنو د ارزونې، د سرغړونو د څېړنې او د قانوني پایلو د تطبیق لپاره اغېزمن میکانیزمونه موجود وي.

که یوه واکمنه ډله له حقوقي او اداري محدودیتونو څخه بهر عمل وکړي او د خپلو پرېکړو په اړه ځواب ویلو ته اړ نه وي، د فساد، استبداد، تبعیض او د عامه منابعو د ناوړه استعمال احتمال زیاتېږي. په داسې وضعیت کې، د واک د بدلون

له لارې يوازې د تصميم نيونکو اشخاصو ځايونه بدلېدای شي، خو د حساب نه ورکونې (بې حسابۍ) جوړښتي ستونزه پر خپل ځای پاتې کېږي.

له همدې امله، د سياسي اصلاح يوه مهمه نېټه دا ده چې واک د قانون تابع شي، دولتي ادارې د ارزونې او څارنې وړ وگرځي او خلک د حکومت د پرېکړو په اړه د معلوماتو ترلاسه کولو، نيوکې او حساب غوښتلو واقعي فرصت ولري. دا ډول ميکانيزمونه نه يوازې د واک د ناوړه استعمال مخه نيسي، بلکې د دولت او ټولنې ترمنځ د باور د رامنځته کېدو لپاره هم زمينه برابروي.

د افغانستان اقتصادي او ټولنيز واقعيتونه

د افغانستان د سياسي وضعيت ارزونه هغه وخت بشپړېدای شي چې د حکومتولۍ اړيکه له اقتصادي او ټولنيزو پايو سره هم وڅېړل شي. بې کاري، فقر، زده کړو او روغتيايي خدماتو ته محدود لاسرسۍ، د اقتصادي فرصتونو کمښت، اداري فساد، د خلکو اجباري بې ځايه کېدل او د ټولنيز خونديتوب د ميکانيزمونو کمزورتيا هغه ستونزې دي چې د خلکو پر ورځني ژوند مستقيم اغېز کوي.

که د واک له بدلون وروسته هم د خلکو د ژوندانه په شرايطو کې د پام وړ ښه والی رامنځته نه شي، د عادي وگړي له نظره د سياسي بدلون عملي ارزښت محدود پاتې کېږي. البته، ټولې اقتصادي او ټولنيزې ستونزې په لنډ وخت کې نه حل کېږي او نه يې ټولې سرچينې يوازې په حکومت پورې تړلې دي؛ خو د حکومت د سياستونو کيفيت، د منابعو مديريت، د فرصتونو عادلانه وېش او د عامه خدماتو اغېزمنتيا د دغو ستونزو په کمولو کې مهم رول لري.

په دې برخه کې بايد د سياسي نظام د ارزونې لپاره پر څرگندو پايو تمرکز وشي: ايا د خلکو لپاره د کار او عايد فرصتونه زيات شوي؟ ايا د زده کړې او روغتيايي خدماتو کيفيت ښه شوی؟ ايا د اقتصادي فعاليتونو لپاره د قانوني او باوري چاپېريال زمينه برابره شوې؟ ايا ښځې او نارينه، بېلابېلې ټولنيزې ډلې او د هېواد د بېلابېلو سيمو اوسېدونکي د خپلو اساسي حقونو او فرصتونو څخه په عادلانه توگه برخمن دي؟

دا پوښتنې ښيي چې د حکومتولۍ ارزونه بايد يوازې پر سياسي شعارونو او رسمي ادعاوو ولاړه نه وي؛ بلکې د خلکو د ژوند په واقعي شرايطو کې د بدلون له شواهدو سره وتړل شي.

سياسي مشارکت او ټولنيز عدالت

د دوامدار سياسي ثبات لپاره د خلکو گډون او د ټولنې د بېلابېلو قشرونو استازيتوب هم مهم دي. هغه نظام چې سياسي پرېکړې په يوه محدود مرکز کې متمرکزې کړي او د خلکو د گډون، انتقاد او استازيتوب لارې محدودې وساتي، له ټولنيز باور او پراخ سياسي ملاتړ څخه د برخمنېدو له ستونزو سره مخ کېدای شي.

سياسي مشارکت يوازې په ټاکنو کې گډون يا د سياسي ډلو ترمنځ د وزارتونو او دولتي څوکیو وېش نه دی؛ بلکې د خلکو د بېلابېلو قشرونو واقعي او اغېزمن گډون په سياسي پرېکړو او د عامه پاليسيو په جوړولو کې دی.

دې ټکي ته پام په کار دی چې سياسي مشارکت يوازې په ټاکنو کې گډون يا د سياسي ډلو ترمنځ د وزارتونو او دولتي څوکیو وېش نه دی؛ بلکې د ټولنې د بېلابېلو قشرونو واقعي او اغېزمن گډون په سياسي بهيرونو، عامه بحثونو، مدني فعاليتونو، سياسي استازيتوب، د پرېکړو په بهير کې د نظر څرگندولو او د حکومت د سياستونو په ارزونه کې هم رانغاړي. د سياسي مشارکت پراخوالی دا زمينه برابروي چې د ټولنې بېلابېلې اړتياوې او غوښتنې په سياسي پرېکړو کې منعکسې شي او سياسي اختلافات د زور، محرومولو او حذف پر ځای د خبرو اترو، متقابل تفاهم او سوله ييزو ميتودونو له لارې مديريت شي.

همدارنگه، ټولنيز عدالت د سياسي اصلاح يوه مهمه برخه ده. که د حقونو، فرصتونو او عامه منابعو وېش د تبعيض، سياسي وفادارۍ يا ډله ييز انحصار پر بنسټ ترسره شي، د واکمنۍ ډلې بدلون د عدالت د تايمين ضمانت نه شي کېدای.

بنسټيز اصلاحات هغه وخت معنا پيدا کوي چې د قانون پر وړاندې برابرې، د اساسي حقونو خوندیتوب او د فرصتونو عادلانه لاسرسی د دولت د فعالیتونو لارښود اصول وگرځي.

د واک انتقال او د نظام اصلاح؛ یو مهم توپیر

د افغانستان د سیاسي تجربې د تحلیل له پاره اړینه ده چې د واک انتقال، د حکومت بدلون او د نظام اصلاح درې جلا، خو سره تړلي مفاهیم وګڼل شي. د واک انتقال دې پوښتنې ته ځواب وایي چې سیاسي واک له کوم شخص، ډلې یا سیاسي ځواک څخه کوم بل لوري ته ولېږدول شو؛ په دې بهیر کې د واک ترلاسه کوونکې بدلېږي، خو د واک د ترلاسه کولو او کارولو بنسټیز قواعد ښايي پر خپل حال پاتې شي. په مقابل کې، د حکومت بدلون د حکومت د مشرتابه، د واکمن ائتلاف یا د اجرائیوي ټیم د بدلېدو په معنا دی، چې لازماً د واک د بنسټیزو قواعدو یا د سیاسي نظام د جوړښت د بدلون معنا نه لري. خو د نظام اصلاح تر دې دواړو پراخ مفهوم دی او د هغو قوانینو، بنسټونو، کړنلارو او اړیکو بدلون ته اشاره کوي چې د واک د ترلاسه کولو، کارولو، وېشلو او محدودولو څرنگوالی ټاکي.

دا درې بهیرونه یو له بل سره تړاو لرلای شي، خو یو د بل حتمي پایله نه ده. د واک انتقال ښايي د اصلاحاتو لپاره فرصت رامنځته کړي، خو که دغه فرصت د حقوقي، اداري، اقتصادي او سیاسي بدلون لپاره ونه کارول شي، د تحول امکان محدود پاتې کېږي. برعکس، بنسټیز اصلاحات د دې لپاره زمینه برابروي چې د واک بدلون د اشخاصو له بدلېدو څخه واورې او د دولت او ټولنې په اړیکو کې دوامدارې پایلې رامنځته کړي.

د بېلګې په توګه، که یوه استبدادي ډله د بلې ډلې له خوا بدله شي، خو د سیاسي انحصار، د مخالف نظر د محدودولو، د قانون د غیرمساوي تطبیق او د واک د شخصي کولو تګلاره دوام وکړي، د واکمنانو په هویت کې بدلون راغلی، خو د حکومتولۍ په بنسټیز منطق کې بدلون نه دی رامنځته شوی. په داسې حالت کې د سیاسي واک انتقال د ټولنیز او سیاسي اصلاح بدیل نه شي کېدای.

البته، د واکمنو ډلو ترمنځ توپیرونه بې اهمیته نه دي؛ د هغوی سیاستونه، کړنې او پر خلکو اغېزې د ارزونې وړ دي. خو د یوې ډلې د ارزښت یا ناکامۍ په اړه وروستی قضاوت باید یوازې د هغې د نوم، شعارونو یا ادعاوو پر بنسټ ونه شي، بلکې د هغې د کړنو، حقوقي محدودیتونو او عملي پایلو له مخې ترسره شي.

د بنسټیز بدلون د ارزونې معیارونه

د افغانستان د سیاسي وضعیت د ارزونې لپاره باید د واکمنې ډلې له پېژندنې هاخوا پر یو لړ روښانه معیارونو تمرکز وشي. په دې معیارونو کې د قانون حاکمیت، د قضایي نظام خپلواکي او بې طرفي، د دولتي ادارو اغېزمنتیا، د فساد د مخنیوي میکانیزمونه، حسابورکونه، د خلکو سیاسي مشارکت، د اساسي حقونو خوندیتوب او د اقتصادي او ټولنیزو فرصتونو پراختیا شامل دي.

همدارنګه، باید وکتل شي چې ایا د واک انتقال د قانوني او سولمیزو میکانیزمونو له لارې ترسره کېږي، ایا د سیاسي اختلافونو د حل لپاره د خبرو اترو او سولمیزو رقابت زمینه موجوده ده او ایا دولتي سیاستونه د ټولنې د بېلابېلو قشرونو اړتیاوې په پام کې نیسي؟

دا معیارونه د دې امکان برابروي چې سیاسي بدلون د احساساتي غبرګونونو، ډله‌ییزو تمایلاتو او تبلیغاتي ادعاوو پر ځای د واقعي شواهدو له مخې و ارزول شي. په دې توګه، د سیاسي نظام د بریا یا ناکامۍ په اړه بحث له اشخاصو او ډلو څخه د ادارو، اصولو او پایلو د ارزونې پر لور حرکت کوي.

پایله

د واکمنې ډلې بدلېدل په خپله د ستونزې حل نه دی؛ د افغانستان د سیاسي بحران د حل لپاره اساسي اړتیا د حکومتولۍ په کیفیت، حقوقي جوړښتونو، دولتي بنسټونو او د دولت او ټولنې په اړیکو کې بنسټیز بدلون دی. که واک له یوې ډلې څخه

بلي ډلې ته ولېږدول شي، خو زور د قانون ځای ونيسي، سياسي انحصار د مشارکت مخه ونيسي، شخصي اراده د بنسټونو پر ځای پرېکړې وکړي او د خلکو حقونه د واکمنانو د خوښې تابع پاتې شي، د بدلون پايلې به محدودې او ان نامطلوبې وي.

د افغانستان د راتلونکي له پاره دوامدار ثبات يوازې د واک په ترلاسه کولو يا ساتلو نه رامنځته کېږي، بلکې داسې سياسي او اداري جوړښتونو ته اړتيا لري چې دولتي واک محدود کړي، عدالت تأمین کړي، حساب ورکونه پياوړې کړي، د ملي او ټولنيزو مسئلو په حل کې د خلکو د اغېزمن گډون زمینه برابره کړي او د اقتصادي او ټولنيز پرمختګ له پاره مناسب شرايط رامنځته کړي. په دې بهير کې د قانون حاکميت، د اساسي حقونو خونديتوب، د ادارو خپلواکي او اغېزمنتيا، ټولنيز عدالت او د فرصتونو عادلانه وېش بايد د اصلاحاتو اساسي محورونه وي.

په وروستۍ ارزونه کې، د يوې ټولنې د سياسي تحول اصلي معيار دا نه دی چې کومه ډله پر واک ده، بلکې دا دی چې واک څنگه ترلاسه کېږي، څنگه کارول کېږي، څنگه محدودېږي او د خلکو پر ژوند څه اغېز لري. که دغه بنسټيز اصول بدل نه شي، د يوې ډلې پر ځای د بلې ډلې راتګ ښايي د واک ظاهري څېره بدله کړي، خو د ستونزې ژور جوړښت به هماغسې پاتې وي. د نظام اصلاح او رښتينی سياسي بدلون هغه وخت رامنځته کېږي چې د واک د خاوندانو له بدلېدو سره يا له دې بدلون پرته، د واک د کارونې قواعد، د بنسټونو فعاليت او د خلکو له حقونو سره د دولت چلند په بنسټيز ډول بدل شي.

16.10.2025